

Magyar népmesék az óvodai nevelés szolgálatában¹

A népmesék egy-egy nép vagy közösség olyan szóban terjedő irodalmi alkotásai, amelyek egészükben és részleteikben magukon viselik az adott ország, nemzet sajátosságait, az általános, minden népmesére egyformán jellemző jegyek mellett. Ezek a sajátosságok a tartalmi különbségeket tekintve nem számottevőek, sokkal inkább vonatkoztathatók azokra a formai jellemzőkre, amelyek a környezetrajzban, a hősök megformálásában, a nyelvi és stílusjegyekben figyelhetők meg.

Köztudott a népmesék motívumainak vándorlása, az erkölcsi mondanivaló egyezése és hangsúlyozása, a csodának, a lehetetlennek a teljesülése. Az egyezések nyilvánvalósága mégis jól megfigyelhető variánsmegoldásokat eredményez egy-egy népmeséjében.

E megállapítás igazsága a keleti és magyar népmesék hőseinek száguldását megfigyelve azonnal szembetűnő; a keleti mesék hősei repülőszőnyegen, a magyar tündérmesék hősei táltosparipán közlekednek. A magyar népmese irreális szereplői legtöbbször boszorkányok, sárkányok, tündérek, míg a keleti mesében dzsinnek, szellemek találhatók.

A címben megfogalmazottak alapján a magyar népmese nyelvi sajátosságairól kell elsősorban beszélni, arról az izes, kristálytisza, kifejező nyelvről, amely mentes idegen kifejezésektől, rendkívül hajlékony, s a gyűjtők és átdolgozók jóvoltából megőrizte a nép nyelvének dús szépségét. Népmeséinkben a legtisztábban találhatók meg a magyar nyelv fordulatai, tömör, magvas gondolatísága, hasonlatai, érzékletessége, zeneisége.

Amikor tehát az óvoda középső és nagycsoportjaiban, de az általános iskola alsó tagozatában is — a magyar népmesék minél több alkalommal történő elmondását, az elolvasás kedvének ébresztését szorgalmazzuk, az anyanyelv fejlesztésére, ápolására is gondolunk.

Sok szó esik mostanában az idegen szavak terjedéséről, egy — a műveltség látzatában tetszelgő — magatartásról, hogy tudniillik minél több idegen szóval fejezi ki magát a beszélő, annál nagyobb tekintélyre tesz szert. A tömegkommunikációs eszközök sem mindig jó terjesztői, művelői a szép magyar beszédnek. Mindezek eredhetnek kényelmességből, a nyelv szabályainak nem kellő ismeretéből, de mindenképpen fel kell, hogy hívják minden pedagógusnak, anyanyelvét szerető és a felnövekvő gyermekkel valamilyen formában kapcsolatban levő felnőttnek a figyelmét annak fontosságára, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel tudatosítsa a szép magyar beszéd használatának és művelésének igényét.

A népmese szeretete, az elmondására való unszolás ismert jelenség a nagyobb óvodásokkal foglalkozók előtt. *Biztosan tudjuk, hogy az érdekesítő, fordulatokban gazdag cselekményen túl a nyelv szépségei is megfogják a gyermeket.* 5–6 éves óvodásaink nagy figyelemmel hallgatják az „irgum-burgum teremtette” féle szólásokat, a mesék zárómondokeit „itt a vége, fuss el véle”, „itt a vége, tedd a jégre majd elcsúszik valamerre”, vagy az érzékletes szóképeket és hasonlatokat „ilyen-olyan teremtette”, „míg estére nem kelt az idő” stb., mert ezek a nyelvi fordulatok színeségükkel, érzékletességükkel eltérnek a mindennapi beszéd nyelvétől, hangalakjuk és jelentésük is esztétikai gyönyörűség forrása.

Úgy gondoljuk, éppen a népmesék nyelve a legjobb érv és bizonyíték arra, hogy a bonyolult lelkiállapotok, különleges helyzetek, váratlan fordulatok megkapóan mutathatók be a népnyelv szókészletével, képeivel. Ezért a mesék a gyermeki beszéd

¹ Ezt az írást abban a reményben közöljük, hogy a kérdés szakemberei továbbgondolják az olvasottakat és elküldik szerkesztőségünkhez hozzászólásukat. (Szerk.)

helyes arányainak kialakításában (idegen szavak, kifejezések, költészet nyelve) nagyobb szerepet játszhatnak, mint azt eddig gondoltuk.

A magyar népmese a feudális világ hű tükré. Azok a szokások, hagyományok, az az osztálytagozódás, feudális hierarchia, amely 150—200 évvel ezelőtt jellemző volt a magyarországi állapotokra, mind nyomon követhető a népünk által kialakított mesékben. A magyar nép észjárása, bölcsessége, leleményessége a népmesék hőseinek természetes, állandó jellemzője. Népmesét hallgató gyermekeinknek e hősökhez való kötődése tehát egyértelmű. Ez az érzelmi azonosulás a későbbi — iskolai — tanulmányok során a logikai gondolkodás fejlődésével, a megértés szintjén is tudatosul, ismerősként fogadja és elfogadja Kukorica Jancsit, Toldi Miklóst, vagy a magyar népmondák legtöbbször említett alakját, Mátyás királyt.

A magyar népmesék helyszíne többnyire erdő, mező, rét, szántóföld, hegyek és völgyek; olyan tájak tehát, amelyek a magyar föld földrajzilag is pontosítható jellemzői. *Igy ezáltal a szülőföld jellegzetes tájait is megismeri a gyermek, s különösen akkor tudatosul ez, amikor megismerkedik a más népek meséiben előforduló tengerrel, tűzhányóval, homoksvataggal.*

A meséket elemezve az is megállapítható, hogy a magyar növény- és állatvilág képviselői szerepelnek bennük a legtöbbször, pl. fűzfa, körtefa, almafa, szeder, bükkfa, körte, alma, széna, zab; a háziállatok közül a kutya, macska, ló, kakas, kacsa, galamb, nyúl; az erdei állatokból pedig a szarvas, medve, farkas stb. A velük történő ismerkedés nem pusztán a gyermek fogalomismeretét bővíti, de az is nyilvánvalóvá válik, hogy e növények és állatok a legtöbb esetben a magyar népmesék állandó szereplői.

Meséinkben a reális és az irreális elemek — általában — fele-fele arányban szerepelnek. Ez vonatkozik a helyszínre, a szereplőkre, az eszközökre is. Érdekes megfigyelni, hogy az ételek-italok is mennyire sajátos, ismert magyar eledelék közül kerülnek ki. Ilyenek: kenyér, cipó, pogácsa, kolbász, kása, kalács, bor, pálinka, gulyás, pecsenye stb. De még az irreális szereplők, eszközök, csodák is a sajátos nemzeti jellegzetességek alapján alakulnak ki a mesélő fantáziájában (tündér: csodás szépségű leány; szörny: rút, gonosz öregasszony, azután csodatevő madártoll, állati szőr stb.).

Bár a felsorolt — a népmesékben gyakran előforduló — tárgyak közül a mai köznyelvben is sokat megtalálunk, ezek a fejlett szókincsel rendelkező óvodás gyermek beszédében is gyakran előfordulnak, tehát bizonyos mértékig közvetítik a múltat is. *Tudatosul a gyermekben, hogy milyenek voltak elődeink szokásai, milyen volt a kapcsolat pl. az idősebbek és a fiatalok, szülők és gyermekek között, megtalálhatjuk az összefüggést a még ma is meglévő szokások és a régebbi korok hagyományai között. Az állatok és a természet szeretete is nyomon követhető a magyar népmesékben, nevelőértéke ezért is nagy.*

A magyar népmesék erkölcsi mondanivalója a magyar nép gondolkodásának, érzésvilágának hű tükré. Azt fogalmazza meg e csodás történetekben, ami életfelfogásából, jelleméből természetes módon következik. Tiszteletet parancsol az idősek tapasztalata és életbölcsessége. Az erejével, ügyességével, jóságával hatalomra jutó szegénylegény szüleit is magával viszi a jómódba. Igazságérzete fejeződik ki abban, hogy csak munkával, feladatok vállalásával és teljesítésével juthat gazdagsághoz a szerencsét próbáló. A segítségre szoruló, a bajba jutottan mindig segít.

Népmeséink csodálatos világa, tartalmi és formai értékei — a kisgyermek életkori sajátosságait figyelembe véve — sajátos eszközökkel és módon járulhatnak hozzá a haza megszeretéséhez, megbecsüléséhez. A nemzeti hagyományok (a nép költészete, dalai, zenéje, a nyelv, melyet a dolgozó nép ápolt és tartott fenn) történelmi múltunk részei. *A nép meséje, amelyben a nép munkája, küzdelmei elevenednek meg, s kínálva-kínálják az alkalmat, hogy a felnövekvő nemzedék gyönyörködve, szinte észrevétlenül ismerkedjék a múlttal, s ezáltal még jobban becsülje és értékelje a jelent.*

Nagy Attiláné

